

Kuolema.

Tutkimus, joka ei mitään säikähdä, on myös uskaltanut kolkuttaa tuonen portille ja vaatia maan mahtavata herraa tilinteolle. Meidän kysyvä aikamme tahtoo saada selville, mikä on tuo väärähdys, joka hermojen sähkölennättimiä pitkin kulkee hartioillamme, kun mainitaan kuoleman kaamea nimi; miksi katkeaa kesken iloinen nauru, miksi pila pakenee ja kasvot saavat säikähtyneen ilmeen.

Ajatteleva ihminen kysyy: tarvitseeko näin olla ja onko näin aina ollut? Ovatko ihmiset kaikkina aikoina tuijottaneet läpinäkymättömään väliseinään kuten Hamlet-prinsi pääkallo kädessä mietiskellen elämän arvoituksia kuolon valossa? Ja hyötyopin kannalta: mitä hyötyä voi olla kuolon mietiskelemisestä elämälle; mitä eletty elämä vaikuttaa kuolon tullen?

Heittäkäämme muutamia hajanaisia silmäyksiä sinne tänne näiden asioiden aloille, mutta koettakaamme ensin pyyhkiä sielumme vahataulut puhtaiksi tätä asiaa koskevista edellisistä vaikutuksista, niin että saisimme kirjotuksi niiden sijaan uuden luvun. Sillä me pelkäämme kuolemaa, — ja meidän täytyy siitä pelosta päästä!

Mitä me siis tiedämme?

Me tiedämme, että syntymäin katkeamaton sarja on heittänyt meidät maapallolle, ja vaikka ruumiiltamme useita tärkeitä kykyjä puuttuu, on kuitenkin meidän sovitellen onnistunut saavuttaa yhä suureneva herruus luonnon voimiin nähden. Myös kehittynyt ajatus ja sen ihmeellinen ilmaus, kieli, ovat omiaan kohottamaan ylpeyttämme. Me katsomme olevamme äärettömästi korkeammalla eläimiä, joista harvat vanhuuttaan kuolevat, vaan kaatuvat he kesken olemistaistelua. Etenkin ihminen pitää huolta siitä, että harvat eläinkunnan oliot saavat maallisen majansa hajoamistilan kautta astua yli tuonen rajan, sen jälkeen kuin on yhä supistunut se ala, jolla ihmiset pelastavat ijjäkkäämmät ystävänsä vanhuuden heikkoudesta tehden pikaisen lopun heistä suupalan toivossa. Ja sotien joukkomurhissa sivistyneetkin kansat toisiaan teurastelevat, puhumattakaan kaikesta siitä hiljaisesta myrkytyksestä, jota työn kurjistumisolojen kautta miljoonia „veljiä ja sisaria” kohtaan harjoitetaan. Ei ole siis ollenkaan niin suuri ihmisten kunnioitus toistensa henkeä kohtaan, kuin juhlallisista puheista sopisi odottaa.

Mutta mikä on sitten kuolema?

„Toiset sanovat sitä nukkumiseksi, toiset heräämiseksi”, lausuu hirtehumorillaan Göran Persson August Strindbergin näytelmässä Kus-

taa Vaasa, kuvaten siten sattuvasti kaksi vastakaista käsitystä, luonnontieteellisen ja uskonnollisen. Jälkimäinen näet opettaa, että tämä maallinen elämä on vain pieni koetusten aika, jonka kuluessa „vapaalla tahdolla” varustetun ihmisen on ratkaistava, kumpaa elon kahdesta ainaiseksi eroavasta suunnasta hän tahtoo noudattaa: hyväkö, joka kestää ijankaikkisesta ijankaikkiseen, vaiko pahaa, joka joskus enkelten lankeamuksessa syntyneenä jatkuu auttamattomasti ikuisuuteen. Mainittakoon sentään heti, ettei hienoin muoto uskonnollisuutta voi omistaa tätä „ikuista” kahtia jakoa, vaan uskotaan kaiken lopulta puhdistuneena palautuvan elämän alkulähteeseen takaisin.

Luonnontieteellinen mailmankatsomus taas sen sanoo ihmisen syntyvän sukupuoliyhtymän sattumuksesta ja joutuvan heti mailmassa niin monien perinnäisten, kasvatuksellisten ja taloudellisten vaikutusten alaiseksi, ettei hänen „vapaasta tahdostaan” voi olla puhettakaan. Korkeintaan voi hän älyänsä avoimesti kehittämällä kohota yhä ylemmälle itsetietoisuuden asteelle, jolta hän voi jotenkin selkeästi silmäillä elämää, vieläpä ehkä tietoisesti vaikuttaa kehityksen kulkuunkin.

Erittäin pelonalaisessa asemassa täytyy sen olla, joka uskoo olevansa taikaisten voimien vallassa, mutta ei ole varma, kummatko, hyvät vai

pahat, ovat voitolla ja kumpien joukkoon hänet otetaan, kun hän tekee kaamean „hyppäyksen pimeyteen”. Vielä Augustinuksen valintaopissa, jonka mukaan Jumala aivan mielivaltaisesti valitsee ja vetää jotkut autuuteen, jättäen toiset oman onnensa nojaan, ilmenee tämä käsitys täydessä raakuudessaan. Jonkun verran puhtaampaa on protestanttisuuden käsitys, joka selittää kuolontakaisten asiain oikeastaan riippuvan yksilön sisällisestä suhteesta Jumalaan. Tämä veisi johdonmukaisesti yksilölliseen riippumattomuuteen uskonnollisissa asioissa, jos uskallettaisi vetää johtopäätökset. Mutta siksi houkutteleva on saarnanaiheena ijankaikkisen autuuden ihanuus ja siksi nautintorikasta on muutamista saada töräytellä tuomion torvea ja kuvailla helvetin ikuisia liekkiä, että niistä opeista vain vastahakoisesti luovutaan hyvin tietäen niiden vievän paljon muuta kuonaa mennessään.

Pöyristyttävää on ajatella, kuinka ollenkaan on voinut ihmismielissä kehittyä niin pitkälle moinen oppi, „jonka luulisi lähteneen hottentottipyövelin aivoista”, kuten Georg Brandes sanoo. Ja samaan aikaan kuin tuo oppi vallitsi olivat ihmiset niin villiintyneet, että keksivät kidutusrangaistuksia, joita „hulluksi tullut perkelekään” ei olisi voinut uneksia. Mutta kiitos järjen voiton, helvetinoppi, jonka vastustajia on aina ollut kirkonkin etevimpien opettajien riveissä, alkaa

yhä laajemmalti olla voitettu kanta, perkele ei enää yhtä rohkeasti kulje „kiljuvana jalopeurana”, ja ihmiset, jotka hänen nielemistään eivät pelkää, odottavat koko lailla rauhallisemmin elämänsä epätietosta loppukohtaa koettaen asettaa niin, että jotain olisi tehtynä ennen levolle menoa.

Ja mihinpä muuhun pyrkisimmekään? Sillä eipä ole hauska muutaman minuutin armahdusta rukoileva raukka, eikä myöskään herätä jakamattonta ihailua uhmari, joka teatteritempuin syöksee vasten elon rajamuuria. Kauniimpi on vanhain kreikkalaisten kanssa pitää kuoloa unen veljenä ja ajatella häntä ystävällisenä pikku haltijana, joka kaataen kumoon sammuttaa elon soihdun. Meillä on täysi syy pyrkiä tähän kauniiseen käsitykseen ja unohtaa keskiajan viikatemies, irvistävä luuranko, jonka kolina niin monia on järjiltä säikäyttänyt.

Miksi pelkäisimme kuolemaa, joka niin usein on vapauttaja? Toiveisiin pettyneen se enemmistä erheistä pelastaa, harhaan käyneen synnit sovittaa ja saattaa väsyneen lepoon. Tunnettuhan on taru ihmetohtorista, joka aikoi taitonsa näytteeksi herättää jonkun kuolleista, mutta jälkeen jääneet omaiset sen aina estivät. Ei toivo monikaan niin täydellä todella ketään tuonelta takasin, jollei taloudelliset syyt sitä vaikuta. Leski kyllä tuntee, mitä hän on menettänyt, ja orvon kohtalo on katkera. Mutta me tiedämme

että yhteiskunta voi paljon näitä kyyneleitä kuivata. Toiselta puolen tiedämme taas, kuinka tämän taloudellisen järjestelmän aikana perillisten väkistenkin väliin täytyy toivoa jonkun piakkoin autuaasti lähtevän. Ja kuka nyt voi sanoa itsestään, että hän on niin välttämätön! „Mennkööt vaan, kyllä me täällä loput toimitamme”, lausui hienolla huumorilla muuan vanha kirkonpalvelija. „Eikä sota yhtä miestä kaipaa.”

Luulisipa siis monetkin tyyneesti tervehtivän levon tuoja, kuten keisari Augustus kuollessaan näytelmän tavallista loppulausetta matkien lausui: „näytelmä on päättynyt, taputtakaa käsiänne.”

Mutta vielä olemme kaukana tästä, vielä on meissä orjan verta, ei ole tullut aika, „joka ei kuololle kumarra, ei matele manalle mennen.” Ja siksi tapahtuukin joskus, että kuolon tullen kaikki vanhat pelot sukeltavat esiin aivojen salatuista sokkeloista, ja kuoleva sairas tai vanhus sopertaa itkevien naisten korviin opetuksia, joita käytetään kumoomaan kaikkea, mitä hän miehuitensa päivinä itsetietoisella työllä pystytti. Niin kävi Voltairen ja monen muun. Hieman hurskasta väritystä vain ja „katuvasta syntisestä” on pyhimystaru valmis.

Kuolon tuskallista kamppausta myös monet pelkäävät, vaikka uusaikainen tiede yhä varmemmin selittää, että tuo kauhea taistelu elon ja kuo-

lon kesken on enimmäkseen vain tiedottomia lihasten liikkeitä, ja todeksi osottautuu roomalaisen luonnontutkijan Pliniuksen lause: „Sielun lähtö ruuniista tapahtuu useimmiten ilman tuskia, joskus vielä nautinnollakin.”

Kun kuolon pelko katoaa, kääntyy ihmisten katse tähän maahan, ja katso eteen aukenee ihana näky. Lyhyt elämä maan laaksoissa saa suuremman arvon. Kun näkee elämän mahdollisuudet, niin tekee mieli koettamaan, mitä kaikkea se voi lapsilleen antaa. Yhä harvemmat kurjuutta kärsivät enää kuuntelevat lörpötyksiä korvauksista ja hyvistä oloista haudan tuolla puolen, yhä yleisemmäksi tulee käsitys, että maan rikkaudet riittävät kaikille, ja katkera taistelu opettaa lopulta ihmiset rauhassa järjestämään asiat yleiseksi tyydytykseksi.

Mutta vielä olemme alemmalla asteella, vielä täytyy meidän luokkataistelun kovassa kurissa oppia todellisen itsekkyyden vaikeata hyvettä, joka oikean epäitsekkyyden kanssa havaitaan sangen läheiseksi. Vielä ajautuu yksilöitä joukottain niin vaikeaan asemaan elossa, että he pitävät parempana itse astua ratkaisevan askeleen yli tuonen rajan, jota oikeutta suurimmat ajattelijat m. m. Montesquieu ja Rousseau puolustavat ihmiselle, joka ei omasta tahdostaan maan päälle tule, ja jolla siis täytyy olla oikeus lopettaa olemassaolon tuskat. Itsemurhaa ei tarvitse puolustaa,

sillä sen tekijä todistaa itsensä kuoloon tuomittessaan silmälleen syvemmälti elämän kuiluihin, kuin ne, jotka hänestä lörpöttelevät. Sitä paitsi tapahtuvat useimmat itsemurhat taloudellisista huolista, joita voidaan helpottaa paremmalla järjestelmällä. Sillä nekään, jotka teoriassa elämää vihaavat, pessimistit, eivät suostu itsemurhaan; päinvastoin kehottavat he halveksuen sietämään elämän harmit. „Tämäkö oli elämä, siis kerta vielä!” sanoo Nietzsche.

Kun käsityksemme saamme puhdistetuiksi, ei meidän enää tarvitse riidellä haudantakaisista asioista ja mahdollisuuksista tämän jälkeen. Sen me ainakin tiedämme, että tämä yhä uudistuva ruumiimme ei voi „nousta ylös”, ja että sielun ilmiöt ja käsitteemme syvästi ovat riippuvat aineellisista havainnoistamme. Monet mutkikkaat teoriiat sielun kuolemattomuuden puolesta ja sitä vastaan jääkööt tämän käsittelyn ulkopuolelle, sillä ne eivät saa vaikuttaa käsityksiimme kuolemasta, vaikka väliin toivoisikin muutamien asiain edes haudan takana selviävän niille, jotka ovat täällä maan päällä olleet niin perin varmoja kaikista asioista taivaan ja maan välillä.

Mitäpä oikeastaan kellekään kuuluu, jos jotakin lohduttaa kuolon kynnyksellä kuvitella enkelin kultaisella avaimella avaavan portin taivaan ihaniin asunoihin samoin kuin viikinki uskoi nornain vievän hänet Valhallan saleihin ja

ylipäänsä kaikki kansat ovat uskoneet parhaan aistillisen nautintonsa uusiutuvan toisessa elämässä. Omituiselta vain tuntuu, että monet henkilöt, joitten täytyy turhuuksilla „tappaa aikaa” sietääkseen tämän elämän ikävää, vahvasti uskovat viihtyvänsä ijäisessä yksitoikkoisuudessa. Senpä johdosta lausuukin ijäkäs luonnontutkija Ernst Haeckel: „Syvämielisen tarinan ikuisesta juutalaisesta, onnettomasta Ahasveruksesta, joka turhaan lepoa hakee, tulisi osottaa, mitä tuomoinen „ikuinen elämä” voi tarjota. Paras mitä voimme toivoa kunnollisen, parhaan omantunnon mukaan käytetyn elämän jälkeen, on haudan ikuinen rauha. „Herra anna heille ikuinen lepo!”

1905.

